

УДК 741/743:[378.046:75]

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-1-7>

Наталія ДІГТЯР,

orcid.org/0000-0002-1118-8948

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

*доцентка кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва
Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(Полтава, Україна) natadigtjar@gmail.com*

Наталія МІКЕЛАДЗЕ,

orcid.org/0000-0001-7848-8171

*викладачка кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва
Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(Полтава, Україна) natomikeladzegeo@gmail.com*

Олексій СОБОЛЕВСЬКИЙ,

orcid.org/000-0001-8085-4900

*викладач кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва
Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(Полтава, Україна) aleksey_poltava@ukr.net*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ НАРОДНОГО МАЛЯРСТВА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

Стаття присвячена одному з цікавих феноменів народного мистецтва – народному малярству. Автор зазначає, що народне малярство визначають як твори релігійного та світського змісту, що відображають сільський побут українців та мають ознаки сакральності і фольклорності. Підкреслено, що народні картини не тільки були окрасою житла, а й сприймалися як втілення духовності й національної пам'яті. Наголошено, що народне малювання захоплює своєю простотою та доступністю – це стрімка, графічна лінія, плавний контур, чистий локальний колір, проста та вільна композиція творів. Вказано, що прикметною стилістичною ознакою українського малярства є лінійна розробка площини.

Виділено основні засоби народного малярства: колір, лінія, композиція. Зазначено, колір в народному мистецтві мав локальний характер, бо здебільшого ніс у собі певну символіку, а, відтак, складні кольори майже не використовувалися. Виокремлено, що графічна лінія слугувала засобом, який відділяє у творі кольорові площини одна від одної, проте об'єднує композицію в єдине ціле. Проаналізовано, що композиція творів народного малярства врівноважується саме за допомогою колірних мас, композиція вільна, на відміну від декоративного малярства.

Визначено, що оволодіння студентами мистецьких вузів лінією, композицією, розуміння семантики кольорів, етнокультурного значення кольору, розкриває перед майбутніми художниками світ народного малярства. Студенти мають змогу освоїти різні види ліній, які застосовувалися при створенні зображень у народному малярстві; за допомогою багаторазових повторень основних вправ навчитися легко та невимушено переносити свої ідеї на папір. Таким чином молодь знайомиться з особливостями народного малювання, специфікою кольору, лінії, композиції народного малярства, залучається до просвітницької роботи; виховуються смаки майбутніх художників щодо творів справжнього народного мистецтва.

Ключові слова: *народне малярство, засоби, лінія, колір, композиція, студенти мистецьких вузів.*

Nataliia DIGTYAR,

orcid.org/0000-0002-1118-8948

Candidate of Pedagogical Sciences,

*Associate Professor at the Department of Fine and Decorative and Applied Arts
Luhansk National University named after Taras Shevchenko
(Poltava, Ukraine) natadigtjar@gmail.com*

Nataliia MIKELADZE,
 orcid.org/0000-0001-7848-8171
 Lecturer at the Department of Fine and Decorative and Applied Arts
 Luhansk National University named after Taras Shevchenko
 (Poltava, Ukraine) natomikeladzegeo@gmail.com

Oleksiy SOBOLEVSKIY,
 orcid.org/000-0001-8085-4900
 Lecturer at the Department of Fine and Decorative and Applied Arts
 Luhansk National University named after Taras Shevchenko
 (Poltava, Ukraine) aleksey_poltava@ukr.net

USE OF TOOLS OF FOLK PAINTING IN PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE ARTISTS OF DECORATIVE AND APPLIED ARTS

The article is devoted to one of the interesting phenomena of folk art – folk painting. The author notes that folk painting is defined as works of religious and secular content that reflect the rural life of Ukrainians and have signs of sacredness and folklore. It is emphasized that folk paintings were not only the decoration of the home, but were also perceived as the embodiment of spirituality and national memory. It is emphasized that folk painting is fascinating for its simplicity and accessibility: a rapid, graphic line, smooth contour, pure local color, simple and free composition of works. It is indicated that the characteristic stylistic feature of Ukrainian painting is the linear development of the plane.

The main means of folk painting are highlighted: line, composition. It was noted that color in folk art had a local character, because it mostly carried a certain symbolism, and therefore complex colors were almost never used. It is highlighted that the graphic line served as a tool that separates the color planes from each other in the work, but unites the composition into a single whole. It was analyzed that the composition of works of folk painting is balanced precisely with the help of color masses, the composition is free, in contrast to decorative painting. Students have the opportunity to learn different types of lines that were used to create images in folk painting; with the help of multiple repetitions of the basic exercises, learn to easily and casually transfer your ideas to paper.

It was determined that students of art universities master line, composition, understanding the semantics of colors, the ethno-cultural meaning of color, reveals the world of folk painting to future artists. In this way, young people become familiar with the features of folk painting, the specifics of color, line, composition of folk painting, get involved in educational work; the tastes of future artists regarding works of real folk art are nurtured.

Key words: folk painting, tools, line, color, composition, students of art universities.

Постановка проблеми. Головною ідеєю утвердження державності України стало відродження національної культури, пошуки ознак і властивостей, які вирізняють спільноту українців з-поміж інших. Особливо гостро постає ця проблема з повномасштабним вторгненням країни-агресора – Російської федерації на територію нашої держави. На полі бою воїни вже довели всьому світу, що українці можуть захищати свою Батьківщину та національну незалежність. Досліджуючи та відроджуючи народне декоративно-прикладне мистецтво, його різновиди, митці висловлюють підтримку нашим захисникам, адже звернення до ідей та здобутків народної культури якнайкраще репрезентує українську ідентичність у світі.

Декоративне мистецтво як базовий компонент входить до змісту навчальних програм фахової підготовки майбутніх художників. Поглиблене вивчення різновидів, основних прийомів та засобів народного декоративно-прикладного мистецтва, зокрема народного малярства, підвищить рівень підготовки, допоможе сформувати та розвинути свідому та творчу особистість.

Аналіз досліджень. Актуальність проблеми знайшла своє відображення у працях мистецтвознавців і педагогів І. Глінської, О. Данченка, Ю. Лашука, О. Найдена, Б. Неменського, В. Прядки, П. Станкевича, Н. Сумцової, В. Щербаківського та інших. Висвітленню загальних положень та окремих аспектів сучасної мистецької освіти присвячені численні дослідження науковців І. Зязюна, Л. Масол, О. Рудницької, О. Шевнюк, Б. Юсов.

Теоретичні та практичні аспекти викладання різновидів народного мистецтва у вищих навчальних закладах досліджували Є. Антонович, М. Дараган, Р. Захарчук-Чугай, О. Макаренко, А. Малиніна, Ю. Мохірева, Т. Саєнко, В. Парахін, Т. Придатко, С. Танадайчук.

Аналіз педагогічних досліджень свідчить, що накопичена значна кількість наукових та навчально-методичних праць з проблеми залучення молоді до народного декоративного мистецтва, проте проблемі використання засобів відтворення образів народному малярству в професійній підготовці майбутніх художників деко-

ративно-прикладного мистецтва приділено мало уваги. Отже, недостатня теоретична та практична розробка даної проблеми зумовили вибір теми нашої статті.

Мета статті – проаналізувати основні засоби народного малярства та визначити їх роль в професійній підготовці майбутніх художників декоративно-прикладного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Українське народне декоративне мистецтво – це багатий світ художнього досвіду нашого народу, невичерпне джерело, що живить і сьогодні професійне мистецтво. Одним з цікавих феноменів народного мистецтва, що стоїть окремо від різновидів декоративного мистецтва є народне малярство. Це твори релігійного та світського змісту, переважно ікони та народні картини, що відображають сільський побут українців, та мають ознаки сакральності та фольклорності. Якщо народний іконопис був доволі канонічним явищем, то мистецтво народної картини швидко відтворювало нові історичні та соціально-побутові зміни у своїй тематиці та сюжетах (Найден, 2018: 97).

Народне малювання захоплює своєю простотою та доступністю. Основними образотворчими засобами народного малярства є стрімка графічна лінія, плавний контур, чистий локальний колір, проста та вільна композиція творів. Варто зазначити, що проблема аналізу національного мистецтва, народних традиційних засобів зображення, їх відродження з подальшим впровадженням в навчально-виховний процес, була ґрунтовно досліджена відомим науковцем, художником-педагогом В. Парахіним, який розробив загальну концепцію оволодіння методикою навчання народному малярству через освоєння закономірностей побудови лінійних форм, які властиві народній традиції (Парахін, 2002: 11).

Великого значення він надавав вивченні графічної лінії, яка в народному мистецтві поряд з кольором є вираженням головної ідеї твору. Прикметною стилістичною ознакою українського малярства є саме лінійна розробка площини. Зауважимо, що у народному малярстві мало прямих ліній, гострих зигзагів. Всі лінії в процесі рисунку виходять хвилястими, плавними, ритмічними. Митець з народу довіряв своїй руці і рисунок виходив природний і переконливий. Все різноманіття використання ліній в процесі рисунку – це варіанти півкруглої лінії, яка змінює при необхідності міру своєї округлості правої та лівої півкулі. Лінії наносили згори до низу, зліва направо.

Такий спосіб є схожим з каліграфічним мистецтвом, бо саме так пишуть літери. Педагогу варто

в цьому процесі бачити індивідуальне в кожному почерку студента і розвивати це. В народному малярстві митці вільно творять форму в композиціях; вимальовують плавний контур, який окреслює силуети фігур, риси обличчя, виявляючи головне, характерне без зайвих деталей. Ритм ліній в роботах умільців з народу оживляв локальні кольори площини, декоративно збагачував композицію. Як характерне доповнення більшості творів різних видів народного малярства – орнаментальні мотиви рослинного походження – різні види квітів: троянди, лілії, дзвіночки, тюльпани тощо.

Базуючись на загальних основах зображення в народному малярстві, В. Парахін розглядає лінію як основний спосіб створення образу в народному малярстві, наполягаючи на необхідності сприяти розвитку у майбутніх художників вміння малювати легкими і невимушеними рухами, утворюючи плавні лінії в композиції. Науковець наголошує, що саме лінія, як засіб вирішення образів, яка формувалася протягом багатьох століть, допомагає художнику швидко стилізувати будь-яку рослинну форму, постаті людей та тварин. Окрім цього, на переконання автора, дуже важливо, уникати лінійки, циркуля, довіряючи своїй руці та очам, відчуттю.

Зазначимо, що у колірній палітрі, яку використовували народні умільці в народному іконописі та малярстві застосовувалися переважно червоний, синій, зелений, білий, жовтий кольори (Крип'якевич, 1994: 517). Серед них домінуючим виступав червоний. Загалом, колір в народному мистецтві, зокрема в народному малярстві мав локальний характер, складні та змішані кольори майже не використовувалися.

Варто зауважити, що у творах майстрів з народу зберігався тісний зв'язок кольору з формою, міфологією, обрядами, релігією. Кожен колір мав свою символіку, передавав певну інформацію глядачу (Антонович, Захарчук-Чугай, 1992: 7). Найбільша емоційна сила у творах народного малярства припадає на поєднання чорного і червоного кольорів. Це традиційне для українського народного декоративно-прикладного мистецтва сполучення, в той час як для академічного образотворчого мистецтва найбільше емоційне напруження має поєднання червоного кольору та білого.

Графічна лінія слугувала засобом, що відділяє у творі кольорові площини одна від одної, разом з тим об'єднує композицію в єдине ціле. Товщина цієї лінії могла бути різною – від найтоншої в малярстві на склі, до широкої в народному розписі.

Слід вказати, що композиція творів народного малярства врівноважується саме за допомогою колірних мас. Як правило, вони розташовуються симетрично. Композиція має вільний характер, на відміну від декоративного малярства, де частіше використовують вертикальну вісь, яка тримає опору в композиції і навколо якої зав'язані основні сюжетні лінії. Яскравим прикладом є найбільш популярний мотив народного декоративно-прикладного мистецтва – «дерево життя», або ж «світове дерево».

Тло у вільній композиції, як складовий чинник цілісності твору, хоча і відіграє тільки допоміжну роль, проте є необхідним елементом. Воно виступає колористичним контрастом фігурного силуету, або ж має описове означення обставин, серед яких відбувається дія у композиції.

Оволодіння студентами лінією, композицією, семантикою кольорів, розумінням етнокультурного значення кольору, розкриває перед майбутніми художниками світ народного малярства. Саме через лінію, колір повніше сприймається емоційна глибина, духовне багатство народного декоративно-прикладного мистецтва. Лінія і колір, як засоби народного малярства виражають ідеали краси і розуміння гармонії існування людини і природи.

Варто зауважити, що використання кольору в декоративно-прикладному мистецтві виявляє художньо-образний зміст предметів (меблів, посуду, одягу, килимів, вишивок, ювелірних виробів, іграшок) та має на меті підвищити їх естетичну цінність. Специфіку, пов'язану з особливостями композиції й природними основами матеріалів (дерево, метали, глини, тканини, шкіра).

На кафедрі образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва мистецтва ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» майбутні художники досліджують основні техніки, засоби та прийоми народного малювання під час вивчення курсів «Історія українського мистецтва», «Історія українського декоративно-ужиткового мистецтва», «Робота в матеріалі», «Сучасна українська кераміка», «Сучасний український живопис», «Художній розпис» та інших.

З огляду на потребу формування художнього досвіду студентів та з метою реалізації впровадження в навчальний процес традицій народного мистецтва було запропоновано здобувачам спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, деко-

ративне мистецтво, реставрація» опанувати прийоми народного малювання, втілюючи їх у своїх творах.

Студенти мають змогу освоїти різні види ліній, які застосовувалися у створенні зображень у народному малярстві; за допомогою багатозначних повторень основних вправ, навчитися легко та невимушено переносити свої ідеї на папір. Варто заохочувати майбутніх художників рисувати зображення однією плавною лінією, майже не відриваючи руки від паперу, відповідно до прийомів народного малювання. Це допомагає сформувати у студентів цілісне бачення предметів, навички стилізувати та спрощувати форму, розвинути образне мислення, не ускладнювати композиції, шукати локальні кольори для вирішення образу у творах. Корисність таких вправ можна порівняти з користю начерків та живописних замальовок у академічному образотворчому мистецтві.

Таким чином, освоюючи засоби народного малярства, молодь знайомиться з особливостями народного малювання, специфікою кольору, лінії, композиції, залучається до просвітницької роботи; виховуються смаки майбутніх художників щодо творів справжнього народного мистецтва (на протипагу стилізаціям під нього).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, підсумовуючи вище означене, можна зробити висновки про те, що народні способи передачі знань навичок від того, хто ними володіє до бажаного засвоїти мали невимушений характер. Це стосується і засобів народного малярства. Легка, невимушена лінія, що творить форму, локальні, здебільшого чисті кольори, вільна композиція – за умови освоєння студентами мистецьких вузів допоможуть їм глибше зрозуміти сутність народного декоративно-прикладного мистецтва, підвищить рівень підготовки, допоможе сформувати та розвинути свідому та творчу особистість.

Викладеними в статті результатами аналізу дослідження прийомів та засобів народного малярства та важливості їх вивчення студентами мистецьких вузів проблема не вичерпується, але вони є підґрунтям для подальшого продуктивного вивчення даної теми. Матеріали статті допоможуть студентам, практикуючим художникам, мистецтвознавцям аналізувати народне малярство та краще зрозуміти глибинну сутність українського декоративно-прикладного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1992. 272 с.
2. Історія української культури. За загал. ред. І. Крип'якевича. К. Либідь, 1994. 656 с.
3. Найден О. Українська народна картина. Поетика. Семантика. Космологія. Київ : Стилос, 2018. 240 с.
4. Парахін В. Лінія в народному традиційному мистецтві. Луцьк: Терен, 2006. 66 с.

REFERENCES

1. Antonovych Ye. A., Zakharchuk-Chuhai R. V. (1992). Dekoratyvno-prykladne mystetstvo [Arts and crafts]. Lviv: Svit, 272 s. [in Ukrainian].
2. Naiden O. S., (2018). Ukrainska narodna kartyna. Poetyka. Semantyka. Kosmoloohiia. [Ukrainian folk painting. Poetics. Semantics. Cosmology]. Kyiv: Stylos, 656 s. [in Ukrainian].
3. Parahin V. (2006). Liniia v narodnomu mystetstvi. [Line in folk art]. Lutsk: Teren, 240 s. [in Ukrainian].
4. Istoriia ukrainskoi kylytry. (1994). [History of Ukrainian Culture]. Za zagal. red. Krypiakevycha I. Kyiv: Lybid, 66 s. [in Ukrainian].